

LAUSUNTO SIVISTYSVALIOKUNNALLE

Taiteen edistämiskeskus / 10-10-2024

Asia: HE 109/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025

Taiteen edistämiskeskus (Taike) on taiteen ns. vapaan kentän rahoittaja. Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla taiteen valtionosuusjärjestelmä ja osa valtionavustuksista on ministeriön tehtävä, merkittävä osa yksittäisistä valtionavustusmuodoista puolestaan Taiteen edistämiskeskuksen tehtävä.

Lakisääteiset valtionavustukset

Taikella on taidekentän rahoittamiseen kolme lakisääteistä tukimuotoa: valtion taiteilija-apurahat, kirjailijoiden ja kääntäjien kirjastoapurahat sekä kuvataiteen näyttöapurahat. Näiden määrärahat ovat budjettimomentilla 29.80.51. Taiteilija-apurahojen ja kirjastoapurahojen määrä on säädetty laissa, kuvataiteen näyttöapurahojen määrä on budjettivalmistelussa tehtävää harkintaa. Lakisääteisestä luonteesta johtuen nämä resurssit ovat ennallaan vuoden 2025 talousarviossa, 19 004 000 euroa. Osa määrärahasta on arviomäärärahaa. Tukimuodoista tärkein on valtion taiteilija-apurahat, jolla rahoitetaan vuosittain 545 ammattitaiteilijan ja 22 taiteilijaprofessorin työskentely, vaikkakin apurahan kuukausimäärä on varsin alhainen.

Ei-lakisääteiset valtionavustukset

Taiteen edistämiskeskukselle osoitetaan talousarviossa myös harkinnanvaraisiin ei-lakisääteisiin valtionavustuksiin tarkoitettu määräraha momentilla 29.80.50. Vuodelle 2025 tämä määräraha on 26 239 000 euroa, missä näyttää olevan korotusta vuoteen 2024 nähden noin 1,5 miljoonaa euroa. Luvut eivät kuitenkaan ole vertailukelpoisia, sillä opetus- ja kulttuuriministeriö on siirtänyt Taikeen uusia avustuksen hakijoita ja momenttirakenteessa on tehty muutoksia.

Ennen kaikkea vertailukelpoisuutta haittaa se, että esittävien taiteiden valtionosuusuudistukseen liittynyt 3 miljoonan euron määräraha ei ole enää budjettiesityksessä. Vapaan kentän esittävien taiteiden yhteisöille (musiikki, tanssi, teatteri, sirkus) tarkoitettusta 3 miljoonan euron määrärahasta on maksettu noin 30 taideyhteisön vuotuinen toiminta-avustus.

Kun määräraha on poistettu kokonaan määrärahariviltä 29.80.31, tarkoittaa tämä suhteellisesti merkittävää painetta Taikelle osoitettuihin määrärahoihin. Rahoitusmuodon poistuminen on merkittävä takaisku vapaan taidekentän rahoitukseen. Rahoitusmuoto on alun perin muotoiltu tukemaan yhteisöjen siirtymistä valtionosuusrahoituksen piiriin, mutta nyt myös valtionosuuden saaminen muuttuu entistä hankalammaksi. Ei ole realistista odottaa, että näiden joukosta ainakaan useampi, jos yksikään, siirtyisi VOS-rahoituksen piiriin – pikemminkin Taike ennakoii, että nykyisten VOS-rahoitettujen taideyhteisöjen joukosta osa palautuu takaisin Taiken hakijoiksi.

Vuoden 2019 rakenne esittävän taiteen valtionosuusuudistuksesta ei lopulta toimi ollenkaan sillä joustavalla tavalla, joka on ollut koko uudistuksen tarkoitus. Valtionosuusrakenne uhkaa sementoitua pysyväksi rakenteeksi, jossa vapaan kentän yhteisöjen mahdollisuudet uuteen rahoitukseen muuttuvat lähes mahdottomiksi. Budjettivalmistelussa ei ole otettu huomioon valtionosuusmäärärahan 29.80.31 seurannaisvaikutuksia vapaan kentän rakenteeseen ja rahoitukseen.

Taiken avustuksia jaossa noin 4,9 miljoonaa euroa vähemmän kuin vuonna 2024

Taiken oma arvio määrärahan leikkauksesta ottaen huomioon momenttirivien muutokset ja siirretyt hakijat on 4,9 miljoonaa euroa, mikä vastaa 10 prosenttia Taikelle osoitetusta määrärahasta. Koska lakisääteiset määrärahat ovat omalla turvatulla rivillään, leikkaus vastaa noin 18 prosenttia Taiken ei-lakisääteisistä valtionavustuksista, millä on dramaattinen vaikutus taidekentän tilanteeseen.

Taike on ratkaisemassa tilanteen siten, että taiteenalojen toiminta-avustukset pyritään pitämään leikkaustilanteessa mahdollisimman pitkälti ennallaan, koska näihin kohdistuvat leikkaukset tekisivät nopeasti peruuttamatonta tuhoa taidekentälle. Tästä Taikella on kokemusta jo keväältä 2024, jolloin Taike joutui tekemään leikkauksia noin 1,3 miljoonan euron edestä. Silloin toiminta-avustuksia ei pystytty enää myöntämään 15 yhteisölle (mikä vastasi noin 7,5 prosenttia kaikista tuetuista taideyhteisöistä). Tämä johti mm. siihen, että kaksi maakuntakeskusta (Mikkeli ja Kokkola) jäivät ilman ainuttakaan Taiken toiminta-avustuksella tukemaa yhteisöä. Etenkin alueellinen rakenne on näissä tilanteissa hauras ja toiminta-alustan toipuminen saattaa kestää pitkään. Kasvukeskuksissa perustassa tapahtuu liikettä jatkuvasti, ja siellä yhteisöjen resilienssi on huomattavasti vahvempaa ja muut rahoitusmahdollisuudet paljon paremmin saatavilla kuin ruuhka-Suomen ulkopuolella.

Koska Taike tällä kertaa haluaa välttää toiminta-avustusten tason romahtamista, on väistämätöntä kohdistaa leikkaukset noin 27 prosentin jyrkkyydellä muihin tukimuotoihin. Taike ei ole vielä tehnyt päätöstä tukimuotojen ja taiteenalojen määrärahoista, mutta tasaleikkauksina muutokset olisivat tällaiset:

	2024	Myöntöjä 2023	2025
Taiteenalojen erityisavustukset	995 000 €	98	500 000 €
Taiteenalojen kohdeapurahat	3 490 000 €	646	2 500 000 €
Lasten- ja nuortenkultuurin avustukset	510 000 €	38	372 000 €
Kulttuurinen moninaisuus ja rasisminvastainen toiminta	683 000 €	41	500 000 €
Kulttuurilehdet ja verkkojulkaisut	800 000 €	52	585 000 €
Festivaaliavustukset	4 300 000 €*	82	3 140 000 €
Osallisuuden ja kulttuurihyvinvoinnin avustukset	2 100 000 €*	27	1 500 000 €
Taiteen prosenttiperiaatteen avustukset	500 000 €	13	päätetty jättää myöntämättä v. 2025
Alueelliset apurahat	2 440 000 €	444	1 800 000 €

* Määrään on arvioitu OKM:stä Taikeen siirrettävien hakijoiden määräraha, joka on ollut ministeriön käytössä.

Taulukossa on ilmoitettu viimeisen tilastoidun vuoden 2023 myönteisten rahoituspäätösten määrä tukimuodoittain. Niistä tukimuodoista, joihin leikkauksen kohdistuvat, myönnettiin yhteensä 1441 myönteistä päätöstä. Taike tavoite on kuitenkin pitää myönteisten päätösten keskimääräiset tukisummat ennallaan, jotta rahoituksen vaikuttavuus varmistetaan. Tämä tarkoittaisi sitä, että yllämainittuihin avustuksiin myönnettäisiin yhteensä noin 400 valtionavustusta aiempaa vähemmän.

Samalla kun Taike pyrkii turvaamaan taiteenalojen toiminta-avustuksilla taidekentän toimintarakennetta, jää suuri joukko hankkeita toteutumatta ja taiteilijoita työllistymättä. Väistämättä vaikutus on merkittävä, sillä

monelle tuensaajalle Taiken avustus on ollut toteutumisen kannalta kriittinen. Laskennallinen ennakoarvio on mm. se, että noin 25 festivaalia ei saisi enää Taiken avustusta, millä saattaisi olla dramaattinen vaikutus taiteen saavutettavuuteen.

Taiken kaksi täsmämuutosta koskevat taiteenalojen erityisavustuksia sekä rakennushankkeiden prosenttiperiaatteen avustuksia. Aiemmin Taike on myöntänyt vuodessa noin 100 erityisavustusta, jotka ovat olleet toiminta-avustuksia pienempiä tukia yksittäisten hankkeiden toteuttamiseen. Tämän tukimuodon vaikuttavuutta pyritään vahvistamaan muuttamalla sen luonne kehittämisavustukseksi. Taike on hakuilmoituksessaan ilmoittanut, että vuodelle 2025 myönnetään enintään 10 avustusta, joiden tarkoitus on auttaa pysyviä taidekentän rakenteen muutoksia. Elämme monessa mielessä taidekentän murrosta sekä toiminnallisesti että taloudellisesti. Tämä vaatii joitain uudistuksia tavassa, miten valtio rahoittaa Suomessa taidetta ja sitä pyritään yksittäisellä pienellä tukimuodolla pilotoimaan.

Prosenttiperiaatteen avustusten osalta pidetään vähintään välivuosi(a). Tuki on ollut käytössä vuodesta 2014 lähtien ja sillä on autettu noin 200 taidehanketta käyntiin ja tuen kohdentuminen on ollut poikkeuksellisen kattavasti valtakunnallinen. Tämän avulla on vahvistettu myös sitoutumista prosenttiperiaatteeeseen, ja tällä hetkellä lähes sata kuntaa on tehnyt poliittisen päätöksen prosenttiperiaatteesta. Tällä on ollut merkittävä vaikutus arjen ympäristön laatuun sekä taiteilijoiden työllisyyteen. Taike arvioi, että välivuosi (tai kaksi) ei kuitenkaan sinänsä estä prosenttiperiaatteen mukaista toimintaa ja tuki voidaan resurssitilanteen muuttuessa palauttaa takaisin käyttöön.

Muut taiteeseen kohdistuvat leikkaukset

Taike haluaa tuoda esille myös muita vuoden 2025 talousarvioesityksessä olevia taiteilijoihin ja vapaan kentän toimijoihin kohdistuvia leikkauksia. Näistä merkittävin on yksityisen kopioinnin hyvitysmaksun puolittuminen 5,5 miljoonaan euroon (29.80.41). Määrärahalla on maksettu apurahoja Musiikin edistämissäätiön kautta musiikin alan ammattilaisille sekä AVEK:n kautta audiovisuaalisen alan tuotantoihin. Tuki on kohdentunut taiteenaloittain rajattuihin kohteisiin mutta tavoitteiden näkökulmasta samoihin tarkoituksiin kuin mitä Taike tukee. Nyt on ennakoitavissa, että tämä rahoitusvaje lisää välittömästi Taiken rahoitustarvetta ja hakijapainetta. Jos leikkaus lasketaan mukaan taiteen vapaan kentän rahoitukseen, on vuoden 2025 talousarvioesityksessä yli 10 miljoonan euron vähennys vuoden 2024 määrärahoihin.

Koko muutoksella uhkaa olla merkittävä aluepoliittinen ja aluerakenteeseen liittyvä vaikutus. Taidekenttä on koko ajan yltyvästi keskittynyt pääkaupunkiseudulle, mikä näkyy mm. Taiken hakijakunnassa. Resurssien niuketessa Taiken mahdollisuus tunnistaa ja tukea taidetta alueellisesti yhdenvertaisella tavalla heikkenee. Sen mittakaavaa on vaikea ennakoida, mutta trendi näyttää Taiken näkökulmasta huolestuttavalta. Taike katsoo, että taiteen ja kulttuurin edistämisen määrärahojen mitoituksessa tulisi erityisesti tunnistaa alueellisesti tasapainoisen rahoituksen mahdollisuus ja Taike sitoutuu myös pitämään siitä huolta, mikäli resurssit antavat siihen mahdollisuuden.

Huolestuttavaa on myös se, että työ- ja elinkeinoministeriön kestävää kasvua edistäville toimijoille suunnattuihin valtionavustuksiin viennin ja kansainvälistymisen edistämiseen on kaavailtu leikkaus ja poikkeuksellinen kohdennus yhdelle toimijalle. Tämä vaikuttaisi dramaattisesti Music Finlandin, Creative Finlandin ja Design Forum Finlandin toimintaedellytyksiin.

Lisäksi taiteen ja kulttuurin kentän toimintaedellytyksiin vaikuttavat arvolisäverojen korotukset: se että **kirjat**, elokuvanäytökset, viihteen ja kulttuurin **pääsyliput** siirtyisivät 14 prosentin arvonlisäverokantaan yleisen alv-prosentin kanssa aiheuttavat kohtuuttoman vaikean yhtälön kulttuurialan toimijoille. Samalla kun esimerkiksi tapahtumien tuotantokustannukset nousevat, paine pääsylippujen hintojen nostamiseen kasvaa. Tämä haastaa yleisön osallistumisen ja osallisuuden mahdollisuuksia.

Lopuksi Taiteen edistämiskeskus pyytää kiinnittämään erityistä huomiota siihen, että Business Finlandin kautta jaettavaksi luvattu 9,2 miljoonan euron T&K-rahoitus kohdennettaisiin niin, että taide- ja kulttuurialan toimijoilla olisi aito mahdollisuus sitä hakea ja saada.

Taiteen edistämiskeskus myös kiittää opetus- ja kulttuuriministeriötä siitä, että taiteen ja kulttuurin edistämiseen suunnatut määrärahat osoitetaan vuoden 2025 budjetissa virastolla vain kahdella määräraharivillä, jolloin asiantuntijavirastolla on mahdollisuus kohdentaa avustukset aidon tarpeen mukaan.

Helsingissä 9.10.2024

Kaisa Rönkkö
johtaja
Taiteen edistämiskeskus